

Володимир Захар'єв,

Сергій Шпаковський,

відділ охорони пам'яток історії
та культури у Хмельницькій області

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПАМ'ЯТКООХОРОННОЇ РОБОТИ НА ПАМ'ЯТКАХ ТА ОБ'ЄКТАХ АРХЕОЛОГІЇ МІСТА КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ

У публікації йдеться про певні складнощі, які трапилися в попередні роки через неузгодженість діяльності різних служб щодо охорони пам'яток археології в місті Кам'янці-Подільському та шляхи їх подолання в умовах сучасності.

Ключові слова: Кам'янець-Подільський, археологія, поселення, пам'яткоохоронна робота.

Територія міста Кам'янець-Подільський і його околиць здавна були привабливими для людей. Тому небайдужими до рідної історії кам'янчанами тут знайдено та передано до місцевих музеїв сотні артефактів минулого, які виявлені під час тих чи інших земляних робіт у Старому місті, на Новому плані та інших мікрорайонах. Вони фігурують у наукових і популярних статтях про «Квітку на камені», як ще образно називають це місто.

Найбільший вклад у цю справу протягом ХІХ-ХХ ст. зробили Євтимій Сіцинський, Володимир Гериневич, Григорій Хотюн, Іон Винокур, Тамара Сис, Сергій Шкурко, Лідія Кучугура, Валерій Мегей, Анатолій та Віталій Гуцали, Андрій Задорожнюк. А зараз цю традицію примножують Ігор Старенький, Павло Нечитайло, Петро Болтанюк, Вадим Гудима, Руслан Нагнибіда.

Відтак, вдалося окреслити більше десятка місцезнаходжень, де зібрано характерні для поселень знахідки. Проте довгий час через законодавчі колізії та суб'єктивні обставини їх не брали під охорону держави. Винятком став лише давньоруський вал, який під час розкопок на подвір'ї та периферії кам'янецького замку виявила та дослідила у 1964-1969 рр. архітектор і археолог Євгенія Пламеницька. 25 березня 1971 р. за рішенням Хмельницької обласної Ради депутатів трудящих № 84 він отримав пам'яткоохоронний статус.

Через ряд об'єктивних обставин до нового пам'яткоохоронного статусу археологічним об'єктам м. Кам'янця-Подільського та околиць довелося чекати ще майже двадцять років. Лише 21 лютого 1990 р. (рішення №34) Рада народних депутатів Хмельницької області розглянула підготовлені фахівцями паспорти, схеми, облікові картки. У Перелік пам'яток археології місцевого значення тоді за номерами 2196-2002 потрапили 2 городища, 5 поселень. А 18 травня 1999 р. за розпорядженням Хмельницької облдержадміністрації № 194/99-р до них додано ще й городище в урочищі Зінковецьке поле (на правому березі р. Смотрич); 2 поселення біля передмістя Довжок та поселення в урочищі Гунські криниці; парку Танкістів; районі Підзамче; Руських фільварках; урочищі Зінковецьке поле; південно-західній частині парку Танкістів; за 0,5 км на схід від передмістя Кубачівка (на правому березі р. Смотрич) та в урочищі Татариська на правому березі р. Смотрич. Їх зараховано до щойно виявлених об'єктів археології.

29 грудня 2016 р. згідно наказу управління культури, національностей, релігій та туризму Хмельницької облдержадміністрації №196 до списку щойно виявлених об'єктів за видом археологія внесено руїни Турецької башти на схилі західної сторони Старого міста (вул. Францисканська, 10) та залишки житлово-виробничого приміщення за сувенірним містечком, у центральній частині міського скверу площі Польський ринок.

Таким чином, згідно рішень державних органів виконавчої влади в Кам'янці-Подільському нараховується 8 пам'яток археології місцевого значення та 13 щойно виявлених об'єктів археології. Однак станом на сьогодні у відділі охорони пам'яток історії та культури в Хмельницькій області точне розташування їх відоме лише наполовину. У відділі немає жодного паспорта та іншої важливої облікової документації за 1990 р., а також на поселення в передмісті Довжок, мікрорайонах Підзамче (№2) і Руські фільварки, урочищі Гунські криниці, які взяті під охорону 1999 р.

Крім того складається враження, що сталися певні накладки (дублювання об'єктів різними рішеннями тощо). Тому найближчим часом необхідно спільно з представниками Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника, Національного історико-архітектурного заповідника «Кам'янець» визначити точне місцезнаходження цих археологічних об'єктів, виготовити сучасну пам'яткоохоронну облікову документацію і спільними зусиллями контролювати стан збереження цих важливих для глибшого пізнання історії давнього міста над Смотричем археологічних об'єктів.

Додаток 1

ПАМ'ЯТКИ АРХЕОЛОГІЇ МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ

**1. Рішення Хмельницької обласної Ради депутатів трудящих
№ 84 від 25.03.71 р.**

Давньо- руський земляний вал	Кам'янець- Подільський	Старий замок	Рішення Хмельницької обласної Ради депутатів трудящих № 84 від 25.03.71 р	51
---------------------------------------	---------------------------	-----------------	--	----

Додаток 2

**2. Рішення Хмельницької обл. Ради народних депутатів
№34 від 21.02.90 р.**

Городище скіфське	Кам'янець- Подільський	На мису навпроти Підзамче	Рішення Хмельницької обл. Ради народних депутатів №34 від 21.02.90 р.	2196
Городище	м. Кам'янець- Подільський	Городище XII-XIII ст. (захід. частина Старого замку)	Рішення Хмельницької обл. Ради народних депутатів №34 від 21.02.90 р.	2197
Поселення	Кам'янець- Подільський	Поселення II-V ст. (Старе Місто – біля друкарні)	Рішення Хмельницької обл. Ради народних депутатів №34 від 21.02.90 р.	2198
Поселення	Кам'янець- Подільський	Поселення II-V ст. (ботанічний сад)	Рішення Хмельницької обл. Ради народних депутатів №34 від 21.02.90 р.	2199

Поселення	м. Кам'янець- Подільський	Поселення IV-II тис. до н. е. на розі Р. Люксембург, К.Маркса, Бабеля	Рішення Хмельницької обл. Ради народних депутатів №34 від 21.02.90 р.	2200
Поселення	Кам'янець- Подільський	Поселення IV-II тис. до н. е. (Польські фільварки)	Рішення Хмельницької обл. Ради народних депутатів №34 від 21.02.90 р.	2201
Поселення	Кам'янець- Подільський	Поселення XII-XIII ст. (західніше урочища Татарисько) /площа 100×50 м/	Рішення Хмельницької обл. Ради народних депутатів №34 від 21.02.90 р.	2202

Додаток 3

ЩОЙНО ВИЯВЛЕНІ ОБ'ЄКТИ АРХЕОЛОГІЇ

1. Розпорядження Хмельницької ОДА № 194/99-р від 18.05.1999 р.

м. Кам'янець-Подільський			
572.	уроч. Зінківцеве поле, на правому березі р. Смотрич	Поселення IV-II тис. до н. е.	Розпорядження Хмельницької ОДА № 194/99-р від 18.05.1999 р.
573.	уроч. Гунські криниці	Поселення	Розпорядження Хмельницької ОДА № 194/99-р від 18.05.1999 р.
574.	парк Танкістів	Поселення II-V ст. н. е.	Розпорядження Хмельницької ОДА № 194/99-р від 18.05.1999 р.

575.	район Підзамче	Поселення	Розпорядження Хмельницької ОДА № 194/99-р від 18.05.1999 р.
576.	Руські фільварки	Поселення	Розпорядження Хмельницької ОДА № 194/99-р від 18.05.1999 р.
577.	уроч. Зінковецьке поле	Городище VII-III ст. до н. е.	Розпорядження Хмельницької ОДА № 194/99-р від 18.05.1999 р.
578.	південно-західна частина парку Танкістів	Поселення II-V ст. н. е., VI-VII-ст. н. е.	Розпорядження Хмельницької ОДА № 194/99-р від 18.05.1999 р.
579.	за 0,5 км на схід від передмістя Кубачівка, на пр. березі р. Смотрич	Поселення IV-II тис. до н. е.	Розпорядження Хмельницької ОДА № 194/99-р від 18.05.1999 р.
580.	уроч. Татариська, на правому березі р. Смотрич	Поселення IV-II тис. до н. е.	Розпорядження Хмельницької ОДА № 194/99-р від 18.05.1999 р.
581.	передмістя Довжок	Поселення XI-XIII ст. н. е.	Розпорядження Хмельницької ОДА № 194/99-р від 18.05.1999 р.
582.	передмістя Довжок	Поселення	Розпорядження Хмельницької ОДА № 194/99-р від 18.05.1999 р.
583.	вул. Францисканська, 10, (на схилі західної сторони Старого міста)	Руїни Турецької башти	Наказ управління культури, національностей, релігій та туризму Хмельницької ОДА від 29.12.2016 р. № 196
584.	пл. Польський ринок (центр. частина) за сувенірним містечком, у міському сквері	Залишки житлово- виробничого приміщення	Наказ управління культури, національностей, релігій та туризму Хмельницької ОДА від 29.12.2016 р. № 196

Анна Кулішова,
завідувач відділу реставрації та реабілітації
пам'яток архітектури НІАЗ «Кам'янець»

Валентин Пагор,
молодший науковий співробітник
НІАЗ «Кам'янець»

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ І КОНСЕРВАЦІЯ ФУНДАМЕНТІВ ІОАННО-ПРЕДТЕЧЕНСЬКОЇ ЦЕРКВИ (1980-1985 РОКИ)

У статті йдеться про археологічні дослідження Іоанно-Предтеченської церкви проведені спільно Кам'янець-Подільським історико-архітектурним заповідником та інститутом «Укрпроектреставрація» в першій половині 1980-х років. Увага зосереджена на особливостях археологічних пошуків, які дали важливі результати для проведення консервації фундаментів святини. Вважаємо за необхідне в перспективі включити виявлені фундаменти Іоанно-Предтеченської церкви в перелік пам'яток археології та архітектури.

Ключові слова: Кам'янець-Подільський, заповідник, пам'ятки, археологія, розкопки, церква.

Далекі 1930-ті роки вписані трагічною сторінкою в історію релігійних споруд Кам'янця-Подільського. У той час зруйновано визначні споруди сакрального зодчества, які були архітектурними домінантами Старого міста. 1 червня 1932 р. ЦВК УСРР прийняв постанову про закриття в Кам'янці Іоанно-Предтеченської церкви та інших православних святинь. Деякий час церква пустувала. 26 червня 1935 р. міською радою будівля передана місцевому відділу НКВС, який розпорядився розібрати святиню [3, с. 37-38]. Рішення розібрати церкву до основи, було мотивовано нібито аварійним станом дзвіниці, насправді її розібрали на будівельні матеріали для спорудження Кам'янець-Подільської тюрми.

Церква була безпосереднім втіленням національного духу, стійкості та самосвідомості, проте тодішня антирелігійна політика призвела до її знищення. З втратою кожного цінного об'єкта збіднювалася історія, звичаї, традиції, духовний світ кам'янчан.

Ділянка на якій була зруйнована церква більше як 45 років знаходилася в занедбаному стані. У 1977 р. на території зруйнованого храму